

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І РИЗИКІВ СУЧАСНОСТІ

**Бойко А.В., кандидат економічних наук.
Київський національний торговельно-економічний університет.**

© Бойко, А.В., 2014.

Стаття отримана редакцією 01.04.2014 р.

Вступ. Фундаментальні соціально-економічні трансформації на початку XXI ст. продемонстрували зростаючу світ-системну єдність і засвідчили уразливість економік більшості країн світу під дією стрімкого виникнення і поширення кризових явищ різної природи у глобальному економічному просторі. Глобалізація не тільки економічних, але й у цілому суспільних процесів у найширшому розумінні стала домінантою сучасного економічного розвитку, сформувавши такого ж глобального характеру природно-ресурсні, демографічні, технологічні, техногенні, фінансові виклики. У світі спостерігається нерівномірний та асиметричний вплив глобалізації на економічний розвиток країн, де поряд з позитивними наслідками нарощування і поглиблення їх взаємодії, можливістю оптимально концентрувати необхідні ресурси у найбільш ефективних сферах і розширення альтернатив їх вибору мають місце й очевидні негативні ефекти, які можуть пригнічувати економічний розвиток країни та дестабілізувати національну економіку. Зазначене актуалізує необхідність дослідження економічних, організаційно-правових механізмів забезпечення здатності національної економіки функціонувати в умовах глобальних викликів і ризиків.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Економічні й організаційно-правові механізми розвитку економіки в сучасних умовах, складові, інструменти та заходи їх реалізації активно вивчають українські дослідники й економісти. Зокрема, можливості підвищення рівня економічної безпеки держави шляхом реалізації національних проектів, які є синергетичними механізмами державно-приватного партнерства, розглянуто українськими вченими А.І. Сухоруковим, Д.О. Остапчуком [1]. Дослідженню теоретичних і науково-методичних положень щодо оцінювання стану організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону та розробленню відповідних науково-практичних рекомендацій присвячені публікації Т.М. Кислої [2]. Структуру адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави розглянуто у працях С.І. Лекаря [3], А.Й. Присяжнюка [4]. Вивченню науково-прикладних аспектів з досліджуваної проблематики присвячені публікації вчених Інституту економіки та прогнозування НАН України [5], НДЕІ Міністерства економічного розвитку та торгівлі [6], Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України [7].

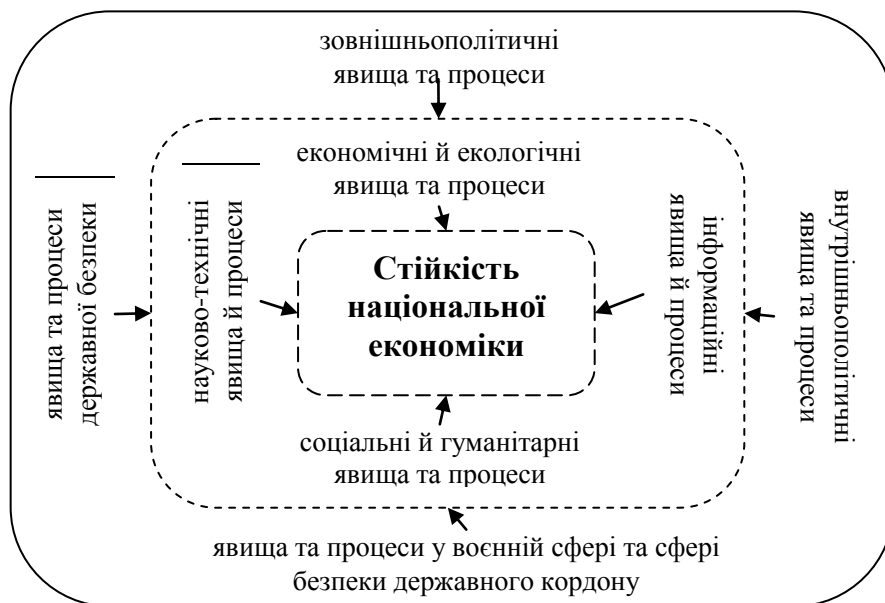
Постановка завдання. Незважаючи на теоретичні та методологічні розробки, практику реалізації стабілізаційної політики сприяння стійкому розвитку економіки України в умовах викликів і загроз різної природи, на рівні національної економіки питання формування та розвитку механізмів забезпечення її стійкості залишаються малодослідженими. Тож закономірно виникає науково-прикладна проблема визначення заходів та інструментів, важелів впливу на економіку країни, орієнтованих на формування її стійкості до глобальних викликів та загроз у контексті таких мегатрендів економічного розвитку, як фінансіалізація, глобалізація, соціалізація, інтелектуалізація, інформатизація та екологізація.

Метою статті є розгляд існуючих організаційно-правових, фінансових складових і визначення перспективних складових механізмів забезпечення стійкості економіки України до викликів і ризиків сучасності.

Основний матеріал і результати. Визначення поняття «стійкість національної економіки» ґрунтується на таких вихідних положеннях [8]. Сстійкість виражає певний стан явища чи процесу, передбачаючи при цьому наявність рівноваги у доволі тривалому періоді часу. Водночас стійкість виступає також як результат взаємодії елементів або складових об'єкта дослідження. Фактично стійкість є проявом внутрішньої структури певного об'єкта дослідження. Відтак логічним є розуміння того, що основа стійкості будь-якої системи закладена всередині самої системи. Для того щоб зміцнити її стійкість до впливу руйнівних факторів, необхідно насамперед удосконалити систему із середини. Ключовим узагальненням є і те, що стійкість – це системна властивість явища чи процесу, яка відображає здатність об'єкта дослідження функціонувати в умовах зовнішніх і внутрішніх впливів на нього та адекватно реагувати на них.

При цьому уточнимо, що економіка стає національною, за визначенням основоположника історичної школи, німецького економіста Ф. Ліста, якщо держава охоплює цілу націю, що володіє самостійністю, здатністю набути стійкості та політичного значення [9, с. 223 – 224]. Державна влада узгоджує та спрямовує зусилля окремих ланок національної економіки для довгострокових, корінних інтересів нації. Для того щоб національна економіка виражала життя певної країни, повинні бути прийняті до уваги індивідуальні її особливості, точно так, як для застосування формул практичної механіки до певного випадку або категорії випадків у формули ці повинні бути вставлені чисельні коефіцієнти, відповідні певним умовам цих випадків [9, с. 171 – 172]. Ураховуючи наведене, під стійкістю національної економіки розуміємо її комплексну властивість, яка узагальнено відповідає за здатність економічної системи країни зберігати свої життєво важливі параметри та функції на всіх етапах циклічного розвитку під дією як внутрішніх, так і зовнішніх впливів.

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України», серед загроз національним інтересам і національній безпеці України можна виокремити два середовища факторів безпосереднього й опосередкованого впливу на стійкість національної економіки (рис. 1). Екзогенні виклики для економіки кожної країни різняться залежно від її природно-географічних, соціально-демографічних, фінансово-економічних, геополітичних особливостей і стадії розвитку. Відповідно до експертного оцінювання, представленого у «Консенсус-прогнозі» [10, с. 23], та проведеного аналізу зовнішніх чинників стійкості економіки, для України найбільш імовірним є такий перелік екзогенних викликів і ризиків:

Рис. 1. Структура викликів і ризиків для стійкості національної економіки
 Джерело: побудовано автором

- поглиблення кризових явищ у світовій економіці як наслідок розгортання масштабної кризи зовнішньої заборгованості, поглиблення рецесії та перманентні фінансові дисбаланси провідних економік світу;
- енергетична криза, яка проявляється у припиненні або періодичному обмеженні постачання енергоносіїв;
- поширення міжнародної організованої злочинності;
- розгортання збройних конфліктів, а саме: розповсюдження зброї масового ураження, посилення напруження у зонах потенційних конфліктів;
- розв'язання нової «холодної війни» між країнами Заходу та Сходу, неможливість її попередження Організацією Об'єднаних Націй;
- виникнення нових і поширення небезпечних інфекцій, зростання кількості хронічних хвороб;
- природні катастрофи.

Серед ключових ендегенних викликів і ризиків для економіки України, відповідно до раніше проведеного аналізу, виділяємо такі:

- високі витрати всіх факторів виробництва у розрахунку на одиницю виробленої продукції та, як наслідок, низький рівень конкурентоспроможності національної економіки;
- низький технічний і технологічний рівень більшості підприємств, ослаблення науково-технічного потенціалу держави;
- неефективна структура виробництва;
- низький рівень інвестицій в основні фонди та людський капітал;
- низький рівень якості державного управління;
- високе боргове навантаження на національну економіку;
- високий рівень корупції;
- висока частка тіньового сектора економіки;
- значний відтік капіталів за кордон;
- низький рівень довіри суспільства до органів державної влади.

Зважаючи на такі поліаспектні виклики і ризики для стійкого розвитку економіки України, наведений перелік яких містить ключові системні чинники впливу, однак не єдино можливі, існує нагальна необхідність оцінювання сукупності форм і методів створення та використання економічних ресурсів з метою забезпечення життєво важливих потреб державних структур, суб'єктів господарювання і населення та створення сприятливих умов для економічного і соціального розвитку суспільства.

Уцілому, питання про механізми є однією з ключових проблем управління суспільними процесами, у тому числі й економічними, адже реалізація стратегії національного розвитку держави передбачає формування системи механізмів, що перетворюють сукупність елементів національної економіки у єдиний дієвий організм. Проаналізувавши різні визначення поняття «механізм» в економічній літературі [11, с. 362], та у працях з питань управління [12, с. 124], а також спираючись на його етимологію [13, с. 431] під механізмом стійкості національної економіки будемо розуміти сукупність методів та інструментів, за допомогою яких здійснюється функція регулювання економічних процесів, зокрема з метою забезпечення життєздатності економіки, що включає засоби державної підтримки суб'єктів економічної діяльності та населення, важелі державного впливу на їх діяльність з метою розвитку організаційно-економічних зв'язків між ними та створення компенсаційних ресурсів в економіці для протидії впливам і ризикам різної природи.

Наразі в Україні ключові складові механізму забезпечення стійкості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх викликів і ризиків такі (табл. 1):

- резервний фонд Кабінету Міністрів України, який використовується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені при складанні проекту бюджету;
- стабілізаційний фонд державного бюджету, кошти котрого використовуються на проекти розвитку в стабільний період функціонування економіки та оперативного перенаправлення на критичні проекти реагування на дію викликів різної природи;

- державний резерв, як не знижувальний запас матеріальних цінностей (постійно підтримуваний обсяг їх зберігання) або особливий державний запас матеріальних цінностей, які призначені для надання державної підтримки окремим секторам національної економіки, підприємствам, установам і організаціям для стабілізації економіки у разі тимчасових порушень термінів постачання важливих видів сировини й паливно-енергетичних ресурсів, продовольства, виникнення диспропорції між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку; а також для забезпечення першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- фонд гарантування вкладів фізичних осіб, що забезпечує захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків.

Таблиця 1. Основні складові механізму забезпечення стійкості економіки України

Назва	Правова основа	Відповідальні	Спрямування	Джерела
1. Резервний фонд Кабінету Міністрів України	Постанова ВРУ «Про затвердження Положення про резервний фонд Кабінету Міністрів України», від 22.02.1996 № 62/96-ВР	Кабінет Міністрів України	для фінансування невідкладних витрат в економіці, соціально-культурних та інших заходів, не передбачених й які не могли бути передбачені під час затвердження Державного бюджету України на відповідний рік	до 2% обсягу видатків державного бюджету
2. Стабілізаційний фонд Державного бюджету України	Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідком фінансової кризи та внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008 № 639-VI	Кабінет Міністрів України	забезпечення конституційних прав громадян, гарантування економічної безпеки України, мінімізації можливих збитків для економіки та фінансової системи України від фінансової кризи, яка охопила більшу частину промислово розвинених країн	за рахунок понадпланових надходжень від приватизації державного майна у 2008 р. та надходжень цих коштів у повному обсязі у 2009 р., а також цільового розміщення державних цінних паперів
3. Державний резерв	Закон України «Про державний матеріальний резерв» від 24.01.1997 № 51/97-ВР	Державне агентство резерву України; ДП «Державний наслідковий фонд України»	визначає загальні принципи формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та поновлення запасів державного матеріального резерву та регулює відносини в цій сфері	за рахунок державного бюджету та коштів, отриманих від реалізації матеріальних цінностей державного резерву, що підлягають поновленню, позичанню та розбронюванню
4. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд)	Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 № 4452-VI	Фонд, Національний банк України	встановлюються правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку	початкові та регулярні збори з учасників Фонду, інші; мінімальний обсяг коштів Фонду не може бути нижчим за 2,5% від суми гарантованих Фондом коштів вкладників у межах суми відшкодування

Джерело: складено автором

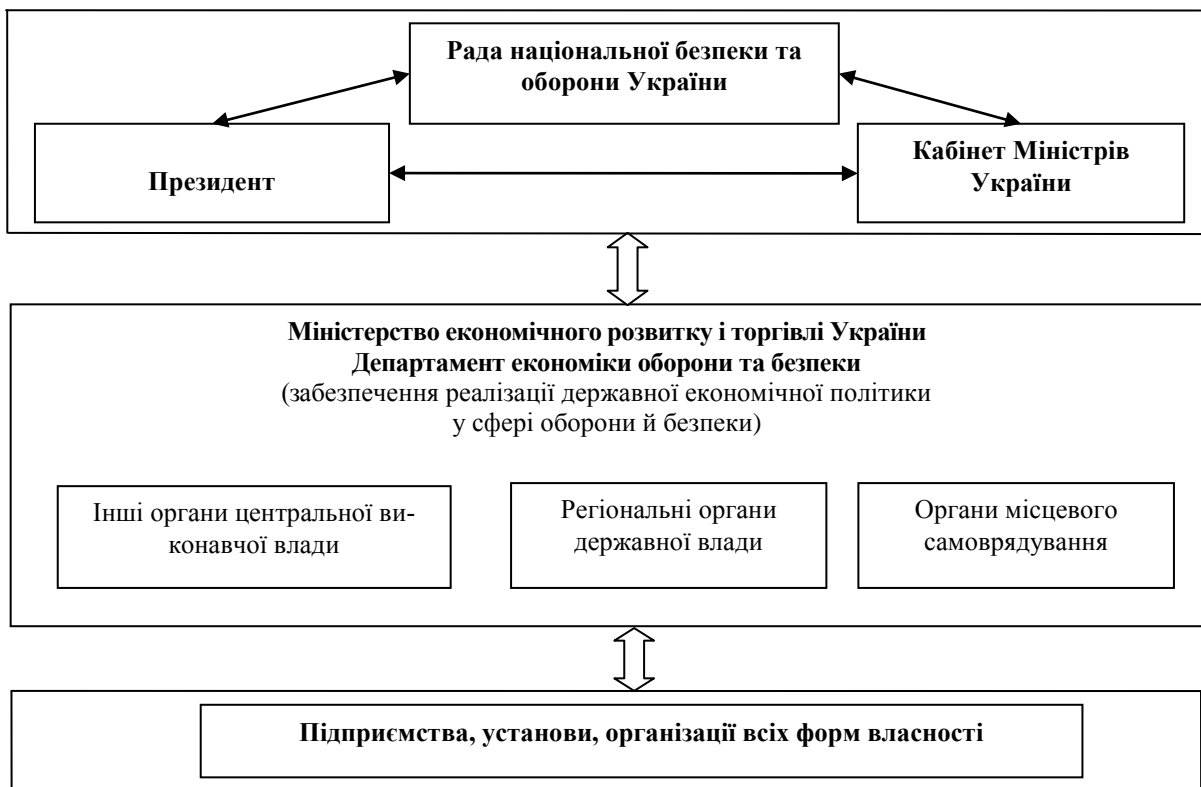
Системний розгляд фінансового механізму забезпечення стійкості національної економіки передбачає визначення фінансових методів, інструментів і нормативно-правового забезпечення прямого й опосередкованого впливу на економічні відносини на регіональному, національному та глобальному рівнях з метою формування здатності національної економіки протидіяти зовнішнім і внутрішнім викликам та ризикам (рис. 2).

Безумовно, забезпечення стійкості національної економіки потребує дієвих механізмів від адміністративних, економічних, організаційно-правових та інституціональних до механізмів самоорганізації суб'єктів економічної діяльності. Щодо визначення ролі перших у цьому процесі, варто зауважити, що ринкова економіка не виключає наявності потужного впливу держави на економічні процеси.

Ринок сам по собі не здатний своєчасно виявити ті види економічної діяльності, на які можна поклатися у майбутньому, та швидко сконцентрувати необхідні ресурси для їх динамічного розвитку. Ринок також не може забезпечити прискорену мобілізацію національної економіки, оскільки така функція належить державі. Важлива роль у реалізації державної політики у сфері стійкості національної економіки належить відповідній організаційній структурі управління (рис. 3).

Представлена організаційна структура має узагальнений вигляд та відображає ключові управлінські рівні щодо забезпечення суспільства, економіки, держави необхідними життєво важливими ресурсами в особливий період. До таких згідно з українським законодавством належать: найважливіша цивільна промислова продукція та основні види продовольства та сільгосппродукції [14].

Водночас держава, враховуючи високу ступінь її втручання у сучасне економічне життя, виступає двояким джерелом його змін. З одного боку, державне втручання може пом'якшувати коливання ринкової кон'юнктури, які загрожують, наприклад, кризою перевиробництва, а з іншого – може порушувати нормальні умови економічного життя. Через виключність свого становища держава є монополістичною організацією, яка одночасно забезпечує стійкість національної економіки та формує небезпеку реалізації не суспільних, а групових чи особистих інтересів.

Рис. 3. Ключові складові організаційної структури реалізації державної політики у сфері забезпечення стійкості національної економіки

Джерело: розроблено автором

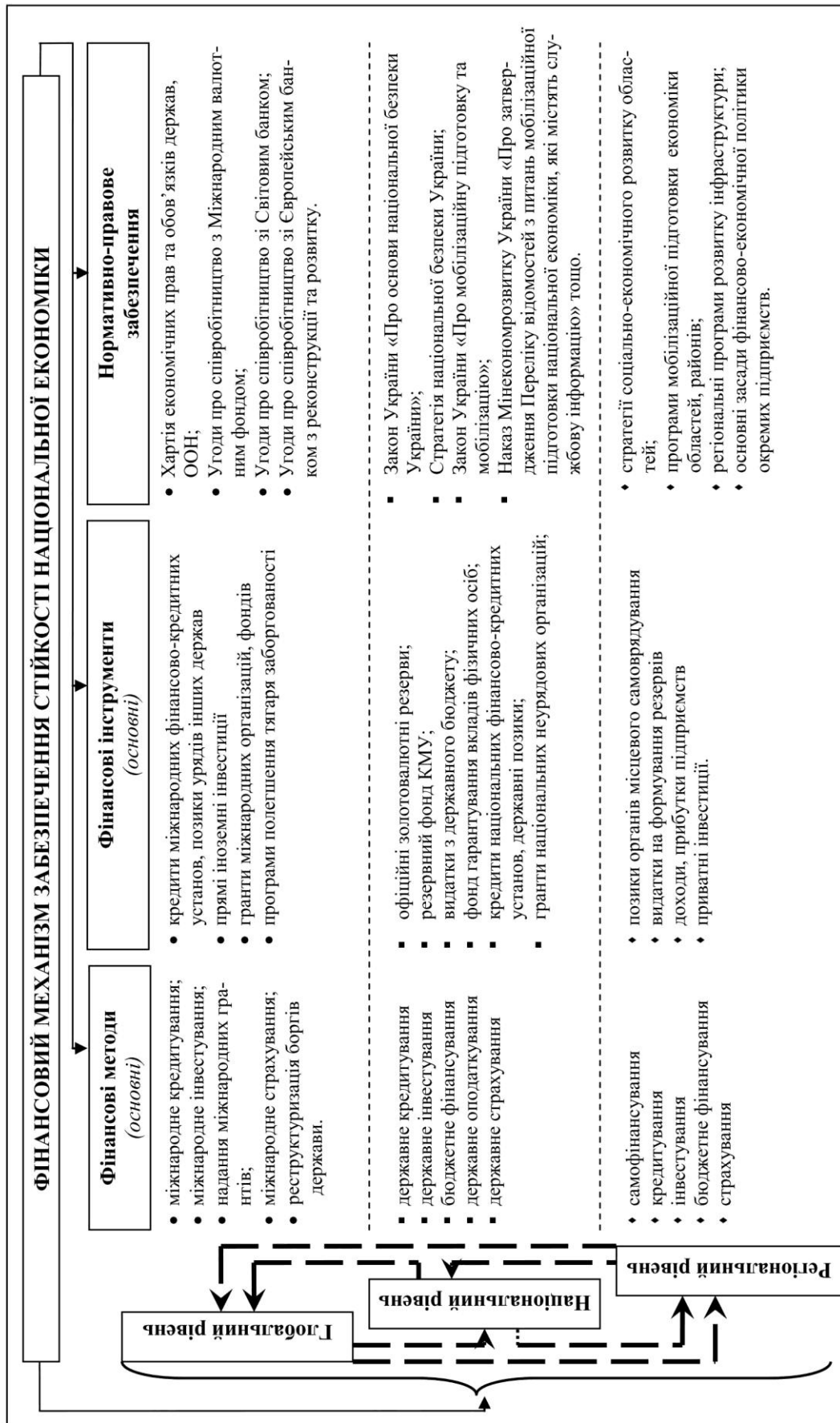

Рис. 2. Структура фінансового механізму забезпечення стійкості національної економіки

Джерело: складено автором

Висновки. Як показують результати дослідження, стійкість національної економіки як одна із сучасних ключових властивостей економіки країни, що полягає у забезпеченні її функціонування в умовах глобальних та національно-зумовлених внутрішніх викликів і ризиків зі збереженням її життєво важливих параметрів та функцій передбачає наявність фінансових та організаційно-правових механізмів її забезпечення. В Україні такі механізми у вигляді функціонування окремих фондів і резервів під егідою держави мають місце. Разом із тим комплекс існуючих в українській практиці відповідних механізмів свідчить про недостатню системність у їх функціонуванні та практичну відсутність взаємодії між ними. Водночас механізми самоорганізації населення й бізнесу формуються в українській економіці переважно стихійно, без належного суб'єктивного усвідомлення потреби в їх функціонуванні. Тож перспективним напрямом дослідження механізмів забезпечення стійкості економіки України є розгляд можливостей активізації механізмів самоорганізації населення та бізнесу на ринкових засадах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухоруков, А.І. Синергетичний механізм формування системи економічної безпеки держави / А.І. Сухоруков, Д.О. Остапчук // Економічний часопис – XXI. – 2014. – № 1-2(1). – С. 19 – 22.
2. Кисла, Т.М. Сучасний стан організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону / Т.М. Кисла // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Екон. науки. – 2012. – Вип. 22(2). – С. 117 – 122.
3. Лекарь, С.І. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави / С.І. Лекарь // Європейські перспективи. – 2013. – № 1. – С. 33 – 36.
4. Присяжнюк, А.Й. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави / А.Й. Присяжнюк // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 808 – 813.
5. Економіка України: шоківі впливи та шляхи до стабільного розвитку / за ред. д-ра екон. наук І.В. Крючкової; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2010. – 480 с.
6. Ходжаян, А.О. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність, методи оцінювання, сучасний стан: монографія / А.О. Ходжаян; Черкаський державний технічний університет. – Черкаси : Вертикаль, 2010. – 431 с.
7. Сундук, А.М. Управління розвитком національної економіки в умовах глобальних викликів і загроз: монографія / А.М. Сундук; НАН України, Держ. установа «Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку Нац. акад. наук України». – К. : Логос, 2012. – 302 с.
8. Бойко, А.В. Концептуалізація стійкості національної економіки / А.В. Бойко // Вісник КНТЕУ. – 2014. – №1 (93). – С. 5 – 19.
9. Лист, Ф. Национальная система политической экономии / пер. с нем. под ред. К.В. Трубникова. – СПб., 1891. – 452 с.
10. Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2013. – Вип. 33. – 34 с.
11. Економічна енциклопедія: у трьох томах. / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – Т. 2. – 848 с.
12. Занятость, безработица. Служба занятости : Толковый словарь терминов и понятий. – М. : «Нива России», 1996. – 288 с.
13. Словник іншомовних слів / за заг. ред. О.С. Мельничука. – К., 1974. – 776 с.

УДК 338(477)

Бойко Аліна Василівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики. Київський національний торговельно-економічний університет. **Механізми забезпечення стійкості економіки України до глобальних викликів і ризиків сучасності.** Розглянуто теоретичні положення визначення поняття «стійкість національної економіки». Систематизовано виклики та ризики для економіки України на сучасному етапі її розвитку. Визначено основні складові, фінансові методи й інструменти, нормативно-правову базу механізмів забезпечення стійкості української економіки.

Ключові слова: стійкість, механізм, економіка України, глобальні виклики і ризики.

УДК 338(477)

Бойко Алина Васильевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории и конкурентной политики. Киевский национальный торгово-экономический университет. **Механизмы обеспечения устойчивости экономики Украины к глобальным вызовам и рискам современности.** Рассмотрено теоретические положения определения понятия «устойчивость национальной экономики». Систематизировано вызовы и риски для экономики Украины на современном этапе ее развития. Определены ключевые составляющие, финансовые методы и инструменты, нормативно-правовая база механизмов обеспечения устойчивости украинской экономики.

Ключевые слова: устойчивость, механизм, экономика Украины, глобальные вызовы и риски.

UDC 338(477)

Boyko A.V., PhD, Associate Professor, Economic Theory and Competition Policy Department. Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences. **The mechanisms of ensuring the Ukrainian economy resilience to global challenges and risks of modernity.** The author studies the theoretical statements of the “resilience of the national economy” definition. The author systematizes the challenges and risks for the economy of Ukraine at the present stage of its development. In the article, the author identifies the main components, financial methods and tools, regulatory framework of the mechanisms of ensuring the resilience of the Ukrainian economy.

Keywords: resilience, mechanism, economy of Ukraine, global challenges and risks.